

О. В. Ласточкіна

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ПІЗНАВАЛЬНІ ЗАВДАННЯ У НАВЧАННІ ДОШКІЛЬНИКІВ З ПОРУШЕННЯМИ МОВЛЕННЯ

У статті охарактеризовано особливості пізнавальної діяльності дошкільників із тяжкими порушеннями мовлення. Розглянуто теоретичні передумови використання пізнавальних завдань як ефективного засобу підготовки дітей з тяжкими порушеннями мовлення до навчання в школі.

Ключові слова: тяжкі порушення мовлення, пізнавальні завдання, пізнавальна діяльність, підготовка дітей до навчання в школі.

Постановка проблеми. На Всесвітньому саміті у Женеві (2003 р.) початок третього тисячоліття проголошено початком розбудови інформаційного суспільства. Нове, інформаційне, суспільство, метою якого є посилення економічного та культурного розвитку людства, ставить високі вимоги до інтелектуального та духовного розвитку особистості. Головним завданням соціальних інститутів є пошук оптимальних методів і засобів для всебічного, гармонійного розвитку особистості в умовах інформатизації та інтенсифікації.

Дошкільна освіта є першою ланкою освітньої галузі, що виконує роль фундаменту у подальшому розвитку дитини: формує особистісні якості, розвиває її творчі здібності, готує до навчання у школі. Одним з найбільш актуальних питань дошкільної освіти сьогодення є навчання дітей старшого дошкільного віку, оскільки саме у цьому віці важливо забезпечити оптимальні умови для переходу дитини до наступної ланки освіти – школу.

Постановка у центр проблеми дитини, її особистісних якостей, що не відповідають вимогам шкільної системи, а не проблем освіти, зокрема конкретного змісту навчальної системи, що могла б задовольнити потреби дитини, залишається сьогодні гострою та нагальною проблемою підготовки дошкільників до навчання у школі.

Не відійшла на задній план і проблема чіткого визначення мети підготовки дитини до школи, яку повинні також вирішувати освітяни. Адже само по собі питання ефективності підготовки до шкільного навчання дуже часто є засобом штучного розподілу дітей на сильних та слабких.

На основі визначення рівня готовності, що показує ефективність підготовки, практикується відбір до різних профільних та непрофільних навчальних закладів. При цьому абсолютно не враховується, що центральна нервова система дитини 6–7 років перебуває на стадії

стрімкого і нерівномірного розвитку, а критерії готовності не розкривають потенціалу дитини і показують лише актуальний рівень тренованості ментальних умінь, який, у свою чергу, залежить як від біологічно зумовлених (меншою мірою), так і біологічно незумовлених (значною мірою) соціальних чинників [1, 4; 3, 13]. Визначним же чинником готовності дитини до навчання у школі є рівень та якість навчально-виховного впливу – дошкільної підготовки, що повинна забезпечити повноцінні умови для переходу дитини на наступний щабель освіти.

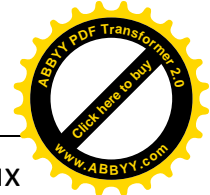
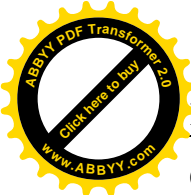
У контексті зазначених умов сьогодення особливої актуальності набуває питання вибору оптимальних засобів підготовки дітей з тяжкими мовленнєвими порушеннями до навчання у школі.

Мета статті – визначити теоретичні передумови використання пізнавальних завдань як одного з найбільш ефективних засобів підготовки дітей з тяжкими порушеннями мовлення до навчання у школі.

Аналіз актуальних досліджень. Розв'язання проблеми підготовки дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення має особливе значення, тому що особливості мовленнєвого розвитку позначаються на формуванні всього психічного життя дитини. Під впливом мовленнєвого дефекту часто виникає низка вторинних відхилень, що утворюють картину аномального розвитку дитини-дошкільника у цілому.

У психолого-педагогічній літературі відмічається нерозривний зв'язок розвитку мовлення дітей з розумовим розвитком (Д. Богоявленський, Л. Виготський, Д. Ельконін, К. Ушинський та ін.). Рівень розвитку мислення залежить від рівня мовленнєвого розвитку дитини [4, 17]. У проблемі взаємодії мислення і мовлення (Л. Виготський, В. Лубовський, О. Лурія) визначають роль мовлення як знаряддя пізнання, засобу і способу формування думки, відзначаючи його пізнавальну функцію і прстежуючи залежність рівня розвитку інтелекту (мислення) від рівня розвитку мовлення. Ця ж точка зору лежить в основі висновків сучасних дослідників (М. Вашуленко, В. Тарасун, М. Шеремет та ін.), які стверджують, що розвиток мовлення дітей забезпечується методичною системою, яка одночасно здійснює розвиток логічного мислення та інших сфер особистості дитини в навчальному процесі, що відбувається під впливом розвиваючої функції [6, 9].

Численні дослідження (Л. Андрусишина, О. Весніна, І. Власенко, А. Гермаковська, О. Даніленкова, Р. Лалаєва, О. Мастюкова, В. Тарасун, В. Терентьева, Т. Філічева, Г. Чіркїна) свідчать про те, що у дітей з тяжкими порушеннями мовлення спостерігаються особливості когнітивної та

особистісної сфер, які безпосередньо впливають на формування у них мотиваційно-вольової готовності до школи [7, 8].

О. Мастюкова у своїх дослідженнях указує на виражені труднощі у навчанні та своєрідне нерівномірне відставання психічного розвитку у багатьох дітей з мовленнєвими порушеннями за формально збереженого інтелекту [8, 277].

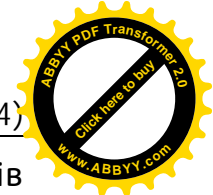
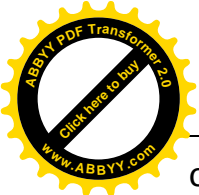
Дослідження науковців Л. Беякової, Ю. Гаркуші, О. Усанової, Е. Фігерето (1991) щодо зорового сприйняття показало, що у дітей з мовленнєвими порушеннями дошкільного віку ця психічна функція відстає у своєму розвитку від норми та характеризується недостатньою сформованістю цілісного образу предмета. У випадках різко вираженої мовленнєвої патології, як зазначають Л. Цветкова та Т. Пирцхалайшвілі (1975), зорове сприйняття характеризується неможливістю розрізнити зорові образи та відсутністю міцного й адекватного зв'язку слова із зоровим уявленням предмета [8, 281].

Увага дітей з мовленнєвим недорозвитком характеризується недостатньою рухливістю, інертністю, швидкою стомлюваністю, нестабільністю. Низький рівень довільної уваги у дітей з тяжкими порушеннями мовлення призводить до несформованості або значних порушень у них структури діяльності (О. Усанова, Ю. Гаркуша, В. Глухов, 1985) [8, 282].

Дослідження Л. Беякової, Ю. Гаркуші, О. Усанової, Е. Фігерето (1991) показують, що у цієї категорії дітей помітно знижена слухова пам'ять: діти, як правило, не застосовують мовленнєве спілкування з метою уточнення інструкції [8, 284].

Для дітей з тяжкими порушеннями мовлення характерний низький рівень сформованості навчальної мотивації, що супроводжується недостатнім рівнем саморегуляції та дій самоконтролю. Основними причинами цих особливостей є загальний недорозвиток мовлення та зниження інтелектуального компонента діяльності. Стан мотиваційно-вольових складових особистості дітей із загальним недорозвитком мовлення (85,7% шестирічок) свідчить про їх мотиваційно-вольову неготовність до школи та, відповідно, про психологічну неготовність до шкільного навчання у цілому [7, 13].

Отже, структура дефекту у дітей з тяжкими порушеннями мовлення складна, багатогранна за своїми проявами. Наявність у дітей мовленнєвих і психофізичних порушень спричиняє специфічні труднощі, що гальмують опанування процесів письма та читання, а пізніше – граматики та

орфографії, стають причиною їх неграмотності. У цього контингенту учнів самотійно, спонтанно, у процесі розвитку усного мовлення не формується готовність до оволодіння грамотним письмом і читанням. Саме тому для дітей з тяжкими порушеннями мовлення необхідним є забезпечення спеціальних педагогічних умов та використання оптимальних й ефективних навчально-методичних засобів у період підготовки до шкільного навчання для розвитку широких компенсаторних можливостей дитячого організму.

У психолого-педагогічній літературі розглядається роль пізнавальних завдань для формування пізнавальної активності, самотійності, розвитку творчості, навичок навчальної діяльності [1; 5, 2].

Під пізнавальним завданням у загальному сенсі розуміють удосконалення особистого знання; в конкретному сенсі – організацію навчальних умов засобами пред'явлення початкових інформаційних даних та формулювання вимоги щодо створення нових, удосконалених даних, що вимагають активізації всіх пізнавальних процесів [2, 73].

Аналіз наукових джерел (Г. Балл, Н. Бібік, Л. Гоженко, С. Гончаренко, Г. Костюк, І. Лернер, В. Онищук, Н. Підгорна, О. Проскура, О. Савченко, І. Трубавіна, Т. Шамова та ін.) свідчить про те, що під пізнавальними розуміються такі завдання, які допомагають набути нових знань про об'єкт, спосіб діяльності; до того ж для одержання результату дитині необхідно перетворювати наявні дані, виконуючи цілу низку розумових і практичних операцій у певній їх послідовності. Пізнавальне завдання характеризується тим, що воно не дає дитині повний обсяг готової інформації, а стимулює пошук нових знань, сприяє розвитку її пізнавальних здібностей [5, 6].

Пізнавальне завдання – навчальне завдання, що передбачає пошук дітьми нових знань, способів (умінь) і стимуляцію активного використання в навчанні зв'язків, відношень, доведень. Система пізнавальних завдань насичує весь процес навчання, що складається з послідовних, поступово ускладнених за змістом і способами діяльності пізнавальних завдань. Різноманітні пізнавальні завдання в навчальному процесі залежать від особливостей навчальних предметів, вікових особливостей дитини. Пізнавальні завдання не вирішуються за готовими зразками, а прогнозують нові рішення, в яких потрібні здогадки, уява ситуації, орієнтація на перспективи пізнання і поглиблення, удосконалення наявних знань і вмінь [9, 317].

За даними Н. Голуб, С. Лисенкової, М. Пісоцької, І. Трубавіної пізнавальні завдання є одним з найбільш ефективних засобів формування та активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку [5, 17].

Пізнавальні завдання завдяки інтелектуальному напруженню у процесі подолання певних пізнавальних утруднень сприяють формуванню у 6-річних дітей розумових здібностей, оскільки стимулюють власний пошук і самостійне «відкриття» нових способів пізнавальної діяльності. У цьому разі здійснюється перехід дитини до «зони найближчого розвитку» (Л. Виготський), що найбільшою мірою сприяє позитивним зрушенням в її психічному розвитку [5, 6].

Основним принципом навчання у вирішенні пізнавальних завдань є такий підхід, коли будь-який прийом навчання стимулює пошуковий характер діяльності дітей. Тобто ні розв'язок, ні спосіб його пошуку педагог не повідомляє.

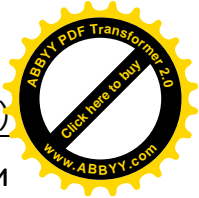
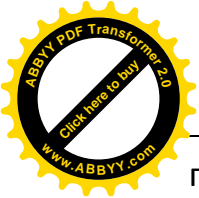
Отже, використання пізнавальних завдань у процесі підготовки старших дошкільників з порушеннями мовлення сприятиме створенню розвивального середовища та завдяки активізації пізнавальних процесів удосконаленню всіх сторін мовленнєвої діяльності.

Висновки. Підсумовуючи вищезазначені теоретичні положення щодо особливостей мовленнєвої підготовки дітей з тяжкими порушеннями мовлення можна сформулювати такі положення:

1. У дітей з тяжкими порушеннями мовлення, для яких наявність мовленнєвого порушення та неспроможність долати навчальні труднощі часто знижує їхню активність, викликає страх, почуття дискомфорту, негативно позначаються на успішності в навчальній роботі, процес переходу від дошкільного до шкільного навчання є особливо складним і напруженим.

2. Діти з тяжкими вадами мовлення потребують особливо продуманої системи подання нового матеріалу. Часто стає потрібним пошук обхідних шляхів, що мають забезпечити повноцінне сприймання й подальше відтворення здобутих знань. Поступово в оволодінні знаннями, уміннями і навичками формуються засоби та прийоми пізнавальної діяльності, розширюються шляхи, за допомогою яких розвиваються процеси компенсації.

3. Усі ці умови дають підстави для перегляду підходів до корекційно-розвивального навчання дітей 6-річного віку з тяжкими порушеннями мовлення та перенесення акцентів з традиційного комплексу корекційно-розвивального навчання на корекційно-розвивальний комплекс, збагачений пізнавальними завданнями, оскільки це один із ефективних засобів формування та активізації навчально-пізнавальної діяльності дітей старшого дошкільного віку. Під час використання пізнавальних завдань моделюються ситуації з певними

пізнавальними утрудненнями, що сприяє пошуку та «відкриттю» дітьми нових знань, засвоєнню нових способів навчально-пізнавальної діяльності. Такий шлях у навчанні дітей з вадами мовлення справлятиме позитивний вплив на їх розвиток, оскільки сприятиме: формуванню стійких пізнавальних інтересів, потреб; успішному оволодінню дітьми програмною інформацією, прийомами розумової діяльності; розвитку емоційно-вольової сфери дітей зазначеної вікової категорії.

Перспективи подальших наукових розвідок убачаємо у вивченні процесу мовленнєвої підготовки старших дошкільників з тяжкими порушеннями мовлення засобами пізнавальних завдань.

ЛІТЕРАТУРА

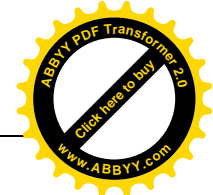
1. Адаптація дитини до школи / [упоряд. С. Д. Максименко]. – К. : Мікрос-СВС, 2003. – 96 с.
2. Балл Г. А. Теория учебных задач: Психолого-педагогический аспект / Г. А. Балл. – М. : Педагогика, 1990. – 184 с.
3. Венгер А. Л. Схема индивидуального обследования детей школьного возраста: для психологов-консультантов / А. Л. Венгер. – М.: МГУ, 1989. – 96 с.
4. Выготский Л. С. Мышление и речь / Л. С. Выготский. – Изд. 5, испр. – М. : Лабиринт, 1999. – 352 с.
5. Голуб Н. М. Використання пізнавальних завдань випереджаючого характеру в процесі навчання дітей 6-річного віку : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.09 «Теорія навчання» / Н. М. Голуб. – Х., 2006. – 20 с.
6. Качуровська О. Б. Корекція мовленнєвого розвитку молодших школярів із тяжкими вадами мовлення засобами комп'ютерних технологій : дис... канд. пед. наук : 13.00.03. / Качуровська О. Б. – К., 2006. – 230 с.
7. Основы специальной психологии : учеб. пособие для студ. сред. пед. учеб. завед. / [Л. В. Кузнецова, Л. И. Переслени, Л. И. Солнцева и др.]; под ред. Л. В. Кузнецовой. – М. : Академия, 2002. – 480 с.
8. Российская педагогическая энциклопедия : в 2-х т. Т. I (А–Л) / [гл. ред. В. В. Давыдов]. – М. : Большая рос. энцикл., 1993. – 608 с.
9. Мартиненко І. В. Формування мотиваційно-вольової готовності дітей шестирічного віку із ЗНМ до шкільного навчання : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. психол. наук : спец. 19.00.08 «Соціальна психологія» / І. В. Мартиненко. – К., 2007. – 22 с.

РЕЗЮМЕ

Е. В. Ласточкина. Познавательные задания в обучении дошкольников с нарушениями речи.

В статье дана характеристика особенностей познавательной деятельности дошкольников с тяжёлыми нарушениями речи. Рассмотрены теоретические предпосылки использования познавательных заданий как эффективного средства подготовки детей с тяжёлыми нарушениями речи к школьному обучению.

Ключевые слова: тяжёлые нарушения речи, познавательные задания, познавательная деятельность, подготовка детей к обучению в школе.

SUMMARY

E. Lastochkina. Cognitive tasks in learning of senior preschool children with difficult speech.

The article characterizes the peculiarities of preschoolers', with serious speaking malfunctions cognitive activity. Theoretical terms of using preventive cognitive tasks as one of means of making the category of children mentioned ready for studying at school are considered.

Key words: serious speaking malfunctions, cognitive tasks, cognitive activity, making children ready for studying at school.

УДК 371.68+371.69

С. Є. Лупаренко

Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

КОМП'ЮТЕР І ДИТИНА: ПРИХОВАНІ ЗАГРОЗИ

У статті охарактеризовані приховані загрози, що несе в собі комп'ютер (відірваність дітей від реального життя та їхня неможливість реалізувати себе; підвищення агресивності; шкода фізичному і психічному здоров'ю; стирання окремих компонентів дитячої субкультури; наявність у віртуальному світі інформації, яка може негативно вплинути на формування дитини; відсутність позитивного морально-етичного впливу, формування бездуховної особистості, виникнення залежності від комп'ютерних ігор, Інтернет-залежності). Визначено рекомендації для батьків з організації роботи дітей з комп'ютером.

Ключеві слова: дитина, комп'ютер, загроза, здоров'я, розвиток, ігри, рекомендації.

Постановка проблеми. У наш час часто можна спостерігати таку картину: на дворі чудова погода, яка ідеально підходить для всіляких дитячих забав та ігор на природі, але подвір'я та вулиця пусті. Діти зайняті зовсім іншими іграми.

Сьогодні майже в кожній домівці є комп'ютер, який уже став невід'ємною частиною життя всіх членів родини, навіть найменших. Багатьом людям комп'ютер потрібен для роботи. Проте існують і такі батьки, які купляють його у подарунок дитині, виключно для ігор, не замислюючись над майбутніми наслідками.

Сучасні дослідники, котрі вивчають вплив комп'ютеру на дитину визнають, що діти мають «спілкуватися» з ним дуже обмежено й обережно, під наглядом батьків, проте батьки незавжди мають час і бажання зацікавити дитину чимось іншим, дійсно дитячими видами діяльності, або просто піти на прогулянку і поспілкуватися.

Аналіз актуальних досліджень. Необхідно зазначити, що проблема комп'ютера та його впливу на дитину є важливою та актуальною. Проте в науковій літературі вона представлена недостатньо глибоко. Так, І. Загарницька, О. Комякова та ін. розглядають проблему інформатизованого дитинства та впливу цивілізації на дитину. О. Петрунько, Р. Патцлафф,